

Фізико-географічні дослідження

УДК 911.53.630*23(251.1)(477.7)

Гришко С.В.
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ПРОБЛЕМИ ТИПОЛОГІЇ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ ЛІСОКУЛЬТУРНИХ ЛАНДШАФТІВ СТЕПОВОГО ПРИАЗОВ'Я

На підставі опрацювання літературних джерел і польових досліджень удосконалено типологію та класифікацію лісокультурних ландшафтів з точки зору ландшафтознавства. Надано короткий історико-географічний огляд розвитку типології та класифікації лісокультурних ландшафтів в Україні, вперше розроблено морфологічну класифікацію лісокультурних ландшафтів та класифікацію урочищ лісових смуг для конкретного регіону – степового Приазов'я. Запропоновану типологію та класифікацію можна використовувати при створенні та оптимізації лісокультурних ландшафтів у степовій зоні України.

Ключові слова: лісокультурний ландшафт, типологія лісокультурних ландшафтів, класифікація лісокультурних ландшафтів, степове Приазов'я, ландшафтознавство.

Наявність проблеми. Досліджень, присвячених типології та класифікації лісокультурних ландшафтів, поки що мало [5, 8]. Разом з тим, удосконалення і поглиблення їх методологічних засад, узгодження з іншими, зокрема й світового значення, лісівничими, фітоценотичними та ландшафтознавчими типологіями, наближення до сучасних потреб практики, сприяло б збагаченню фундаментальних основ як лісознавства, так і ландшафтознавства, особливо антропогенного.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженнями типології та класифікації лісів у різний час займалися переважно ботаніки та лісознавці: А.Ф. Рудзький, Д.М. Кравчинський, С.І. Коржинський, А.А. Крюденер, Г.Ф. Морозов, Є.В. Алексєєв, П.С. Погребняк, Д.В. Воробйов, П.П. Кожевников та ін., географи і ландшафтознавці цьому питанню приділяли значно менше уваги. Суттєвий внесок у подальший розвиток ландшафтознавчої типології натуральних лісів внесли науковці школи В.М. Сукачова, лісових антропогенних ландшафтів – Ф.М. Мількова. Аналітичний огляд літератури за минулі 20-25 років показує, що типологія лісових натуральних й антропогенних ландшафтів в Україні занепала. Виділяються хіба що праці М.М. Вересіна,

Фізико-географічні дослідження

М.А. Голубця, І.Х. Удри, В.І. Білоуса та ін. Частково ці проблеми розглянуто в працях В.С. Давидчука, Г.І. Денисика та В.С. Канського. Так, Г.І. Денисик, використавши теоретичні напрацювання в області антропогенного ландшафтознавства, вперше розробив класифікацію лісових (умовно-натуральних, похідних і лісокультурних) антропогенних ландшафтів Правобережної України [4] та детальніше Поділля [7].

Мета статті: дослідити проблему типології та класифікації лісокультурних ландшафтів степового Приазов'я, використовуючи комплексний географічний підхід.

Виклад основного матеріалу. На початку ХХІ ст. типологія та класифікація лісів загалом, значно краще розроблена лісознавцями, біологами й ботаніками, ніж типологія лісових ландшафтів ландшафтознавцями. Хоча типологія і класифікація лісів і лісових ландшафтів тісно взаємопов'язані і доповнюють одна одну, різниця між ними є. Зокрема, у типології лісових ландшафтів враховуються усі геокомпоненти в лісовому ландшафтному комплексі та зв'язки між ними, тоді як у лісівничій типології перевага надається рослинному покриву, ґрунтам і клімату [1, 2, 3, 11, 13, 14]. Більш комплексною є й класифікація лісових ландшафтів у порівнянні з класифікацією лісів.

Типологія лісокультурних ландшафтів. У типології лісових ландшафтів лісознавчі й ботаніки ще й зараз перевагу надають місцезростанню лісів і недооцінюють значення деревостану. Роль деревостану особливо значна у типології лісокультурних ландшафтів. Склад деревостану культур не випадкова функція типу місцезростання, а визначається запитами практики. Крім цього, не можна недооцінювати перетворюючий вплив самої лісової породи на середовище свого проживання, особливо у степах. Звідси, основу типології лісокультурних ландшафтів складають і деревостани і місце їх зростання, взяті разом у нерозривному зв'язку.

Як й інші антропогенні ландшафти, лісокультурні – залежно від зайнятої площі є складовою значно крупніших природних ландшафтів регіональних (зони, краї, райони) і типологічних (тип ландшафту, тип місцевості, тип складного урочища). Як самостійні структури лісокультурні ландшафти виступають переважно на рівні типів урочищ. Саме тут при їх виділенні приходить використовувати місцезростання та деревостан лісокультур як діагностичні ознаки. Як приклад: улоговини в степу формують систему урочищ. Коритоподібна улоговина у лісах – один із родів сімейства улоговин.

Фізико-географічні дослідження

Коритоподібні улоговини в лісах зайняті: похідним дубняком з домішкою клену, степовим травостоем вторинного походження, насадженнями акації білої – все це різні види урочищ одного сімейства улоговин.

Коритоподібна улоговина в лісах зайнята похідним дубняком з кленом і аналогічна улоговина з насадженнями акації білої – однаково антропогенні види урочищ. Проте, норма відноситься до змінених антропогенних ландшафтів, друга – до антропогенних неоландшафтів, заново створених людиною.

Часто лісокультурний ландшафтний комплекс у якості простого урочища або підурочища входить у структуру складного урочища. До таких урочищ відносяться протиерозійні лісові смуги у балках і улоговинах степу. Інколи на правах підурочищ виокремлюється не одна, а кілька ділянок лісокультур різного породного складу та віку. У тих випадках, коли лісокультури являють собою суцільні масиви, що розчленовуються на низку урочищ, доцільно виділяти лісокультурну ландшафтну ділянку.

Класифікація лісокультурних ландшафтів. Класифікації лісокультурних ландшафтів в Україні приділено дещо більше уваги [5, 6, 9, 15]. За основу взято класифікації лісових антропогенних ландшафтів розроблені Ф.М. Мільковим [10], Ю.А. Нестеровим [12] та Г.І. Денисиком і В.С. Канським [5, 6].

Класифікацій лісокультурних ландшафтів може бути багато: за їх призначенням, складом порід, конструкцією (способом насадження), тривалістю функціонування та ін. Для вирішення проблем оптимізації лісокультурних ландшафтів з погляду конструктивної географії та ландшафтознавства найбільш вдалою є морфологічна класифікація, в якій всі лісокультурні ландшафти діляться на масивні та стрічкові (рис. 1).

Тип лісокультурного урочища визначається за характером рельєфу і ґрунтів, вид – деревостаном. Аналіз публікацій, присвячених класифікації лісокультурних ландшафтів показує, що науковці більше уваги приділяють лісокультурам масивних насаджень. До стрічкових лісокультурних ландшафтів належать полезахисні, прияружні, придорожні й державні лісові смуги. Їх можна класифікувати як окремо, у якості сімейства урочищ (рис. 2), так і в структурі відповідних класів антропогенних ландшафтів: польових лісосмуг – в сільськогосподарських, придорожніх – дорожніх ландшафтах тощо. Видові відміни визначаються за складом смуг і конструкції смуг, тісно пов'язаних з їх господарським призначенням.

Фізико-географічні дослідження

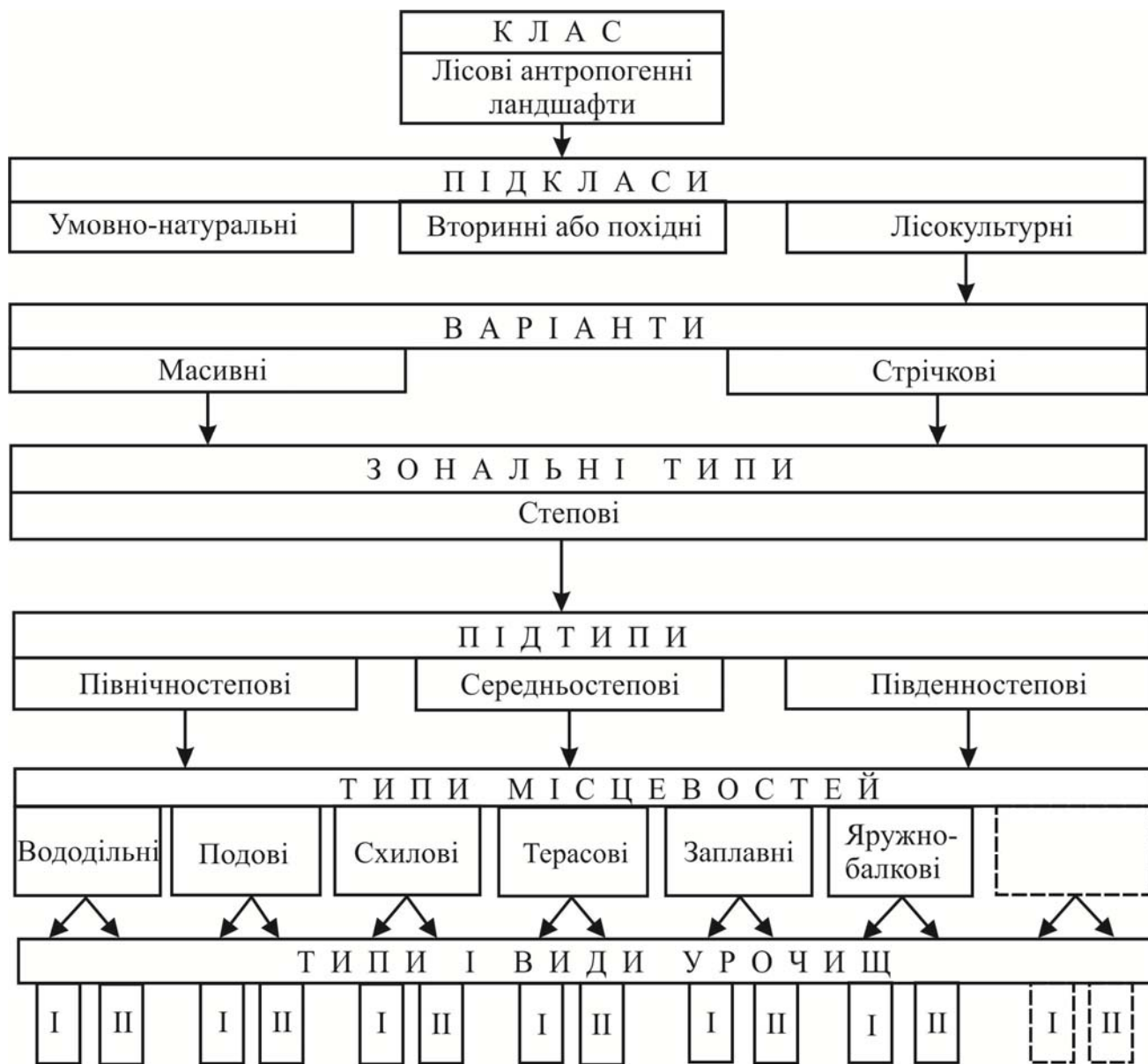

Рис. 1. Морфологічна класифікація лісокультурних ландшафтів

Висновки. Розроблені лісознавцями й ботаніками типологія і класифікація лісів, лише частково підходить ландшафтознавцям при типології та класифікації умовно-натуральних та похідних лісових ландшафтів, і майже не підходять до лісокультурних ландшафтів. Запропонована типологія і класифікація лісокультурних ландшафтів степового Приазов'я, на наш погляд, є найбільш реальною і їх можна використовувати при створенні та оптимізації лісокультурних ландшафтів у степовій зоні України.

Фізико-географічні дослідження

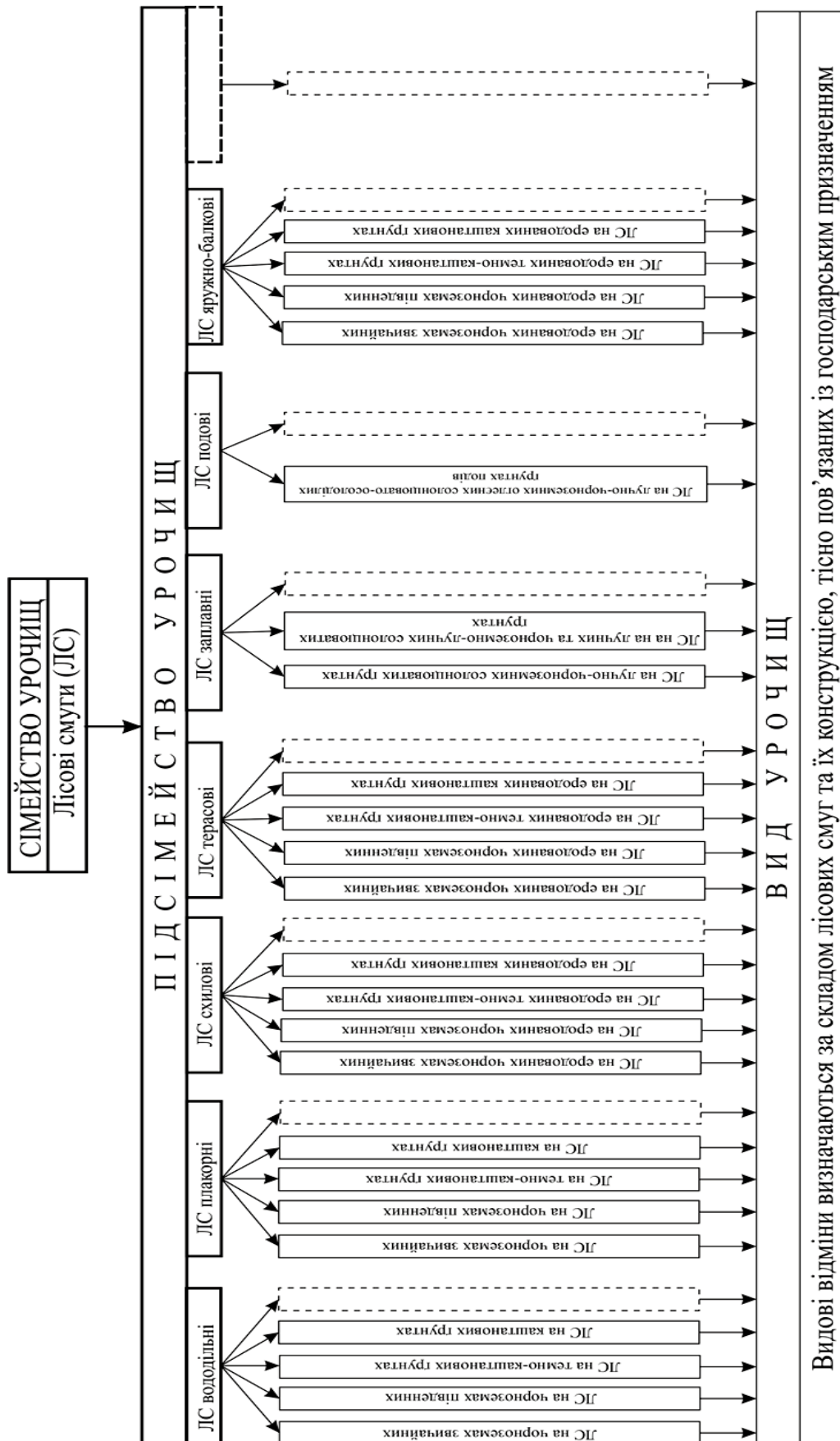

Рис. 2. Класифікація урочищ лісових смуг Приазовського степу

Фізико-географічні дослідження

Використана література:

1. Алексеев Е.В. Об основных понятиях лесоводственной типологии / Е.В. Алексеев. – К.: Наука, 1927. – 225 с.
2. Воробьев Д.В. Типы лесов Европейской части СССР / Д.В. Воробьев. – К.: Изд-во АН УССР, 1953. – 452 с.
3. Голубець М.А. Ретроспектива і перспектива лісової типології / М.А. Голубець. – Львів: Поллі, 2007. – 78 с.
4. Денисик Г.І. Антропогенні ландшафти Правобережної України: монографія / Г.І. Денисик. – Вінниця: Арбат, 1998. – 292 с.
5. Денисик Г.І. Лісові антропогенні ландшафти Поділля / Г.І. Денисик, В.С.Канський. – Вінниця: ПП «ТД «Едельвейс і К», 2011. – 168 с.
6. Денисик Г.І. Лісополе України / Г.І. Денисик. – Вінниця: ПП «Видавництво Тезис», 2001. – 284 с.
7. Денисик Г.І. Природнича географія Поділля / Г.І. Денисик – Вінниця: ЕкоБізнесЦентр, 2006. – 184 с.
8. Канський В.С. Лісові антропогенні ландшафти Поділля: функціонування, структура, раціональне використання: дис... канд. геогр. наук: 11.00.11 / Канський Володимир Станіславович: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2010. – 172 с.
9. Лісові меліорації: підручник / О.І. Пилипенко, В.Ю. Юхновський, С.М. Дударець, В.М. Малюга; за ред. В.Ю. Юхновського. – К.: Аграрна освіта, 2010. – 283 с.
10. Мильков Ф.Н. Антропогенные ландшафты: структура, методы и прикладные аспекты изучения / Ф.Н. Мильков. – Воронеж: Изд-во Ворон. ун-та, 1988. – 141 с.
11. Морозов Г.Ф. Учение о лесе / Г.Ф. Морозов. – М.-Л.: Гослесбумиздат, 1949. – 456 с.
12. Нестеров Ю.А. Влияние антропогенного фактора на формирование ландшафтной структуры нагорных дубрав Теллермановского и Шипова леса / Ю.А. Нестеров // Краеведческие исследования антропогенных ландшафтов. – Воронеж: Изд-во Ворон. ун-та, 1983. – С. 79-84.
13. Погребняк П.С. Основы лесной типологии / П.С. Погребняк. – 2-е изд., испр. и доп. – К.: Изд-во АН УССР, 1955. – 456 с.
14. Сукачев В.И. Руководство к исследованию типов леса / В.И. Сукачев. – М.-Л.: Гос. изд-во, 1930. – 320 с.
15. Юхновський В.Ю. Лісоаграрні ландшафти рівнинної України: оптимізація, нормативи, екологічні аспекти / В.Ю. Юхновський. – К.: Інститут аграрної економіки, 2003. – 273 с.

Фізико-географічні дослідження

Гришко С.В.

Мелитопольский государственный педагогический университет имени Богдана Хмельницкого

ПРОБЛЕМЫ ТИПОЛОГИИ И КЛАССИФИКАЦИИ ЛЕСОКУЛЬТУРНЫХ ЛАНДШАФТОВ СТЕПНОГО ПРИАЗОВЬЯ.

На основании обработки литературных источников и полевых исследований усовершенствована типология и классификация лесокультурных ландшафтов с точки зрения ландшафтоведения. Дан краткий историко-географический обзор развития типологии и классификации лесокультурных ландшафтов в Украине, впервые разработаны морфологическая классификация лесокультурных ландшафтов и классификация урочищ лесных полос для конкретного региона – степного Приазовья. Предложенную типологию и классификацию можно использовать при создании и оптимизации лесокультурных ландшафтов в степной зоне Украины.

Ключевые слова: лесокультурный ландшафт, типология лесокультурных ландшафтов, классификация лесокультурных ландшафтов, степное Приазовье, ландшафтоведение.

Hryshko S.

Bohdan Khmelnytskyi State Pedagogical University of Melitopol

THE PROBLEMS OF TYPOLOGY AND CLASSIFICATION OF SILVICULTURE LANDSCAPES OF THE PRYAZOVIA STEPPE

On the basis of working up some publications and field investigations, a typology and classification of silvicultural landscapes from the standpoint of landscape science have been improved. A short historical and geographical review of the typology and classification development of silvicultural landscapes in Ukraine has been given. A morphological classification of silvicultural landscapes and a classification of forest shelter belt tracts for a concrete region (steppe Pryazovia) have been developed for the first time. The proposed typology and classification can be used in creating and optimizing silvicultural landscapes in the steppe zone of Ukraine.

Keywords: silvicultural landscape, typology of silvicultural landscapes, classification of silvicultural landscapes, steppe Pryazovia, landscape science.